
Искра Мандова-Стоянова/ I. Mandova-Stoyanova

ПЕРСИЙСКИ И ВИЗАНТИЙСКИ МОНЕТИ,
ОТКРИТИ В ГРОБОВЕТЕ НА ЧЛЕНОВЕ НА
СЕМЕЙСТВО ШЪ В ГР. ГУЮЕН, КИТАЙ

*Persian and Byzantine coins found in the graveyard of
Shi family in the town of Guyuan, China*

During the 20th century a lot of treasures and valuables buried in funeral rituals were unearthed in the vast territory of modern China and dated from the period of Tang dynasty (618-907 AD). Among these are thousands of Sasanian silver coins and a limited number of Byzantine gold coins which bear quite a lot of similarities with the finds in Western Central Asia – their limited amount, many imitations and even thin disks with purely decorative purposes, mostly found in tombs. This article will discuss the finds in the graveyard of Shi family in the town of Guyuan, Ningxia province.

“През целия период на Късната античност и Средновековието Западна Азия и Европа, както и земите от Близкия Изток, са в непрекъснато взаимодействие. В това отношение ролята на основен посредник принадлежи на Византия. Чрез своята изкусно провеждана дипломатия Византия става мост между Изтока и Запада и оказва съществено влияние в опосредстването на двустранните връзки” (Бакалов: 2006, 24).

През първата четвърт на VII в. в обширните азиатски пространства доминират няколко империи. На изток е новата китайска империя Тан, която е в състояние на възход. Нейни съседи на запад са последователно Източнотюркският и Западнотюркският хаганат, които са във враждебни отношения. Западнотюркската империя е традиционен противник на Сасанидска Персия и тази враждебност я тласка към един естествен съюз с Византия (Димитров: 2005, 27–28). На територията на Евразия се оформят две големи коалиции: от една страна, това са Византия, Западнотюркският хаганат и Китай, а от друга – Аварският хаганат, Персия и Източнотюркският хаганат (Димитров: 2005, с. 31).

През изминалия век на територията на Китай са открити много съкровища и ценни предмети, заравяни при погребални ритуали и датирани от периода на династия Тан (618–907 г.), които доказват съществуващите връзки между Изтока и Запада по това време. Множеството открития са основно от северен Китай – автономен район Синдзян (Xinjiang), провинциите Шаанси (Shaanxi), Хънан (Henan) и Манджурия (Вж. Обр. 1). Сред тези открития са сребърни монети от Сасанидска Персия и златни монети от Византийската империя. За разлика от хилядите сасанидски сребърни монети, открити в Китай, броят на златните византийски е доста ограничен. Поради този факт, повечето от учените смятат, че присъствието на солидите в Китай може би не показва преки взаимоотношения между Византийската империя и Китай, а по-скоро предполагаема връзка.

Според изследванията и откритите монети до момента, византийските златни монети могат да бъдат класифицирани в 3 категории:

1. Солиди, отсичани в Константинопол и други имперски монетни дворове, с чисти образи и четливи надписи, тегло от 4,4 до 4,54 грама;

Тези монети били използвани в погребалните практики от 575 год. (династия северна Ци (Qi) до 621 год. (четвъртата година от периода Удъ (Wude) – династия Тан). Във всеки гроб били открити по няколко монети, а не само по една. В гроб в *Тиенхун* (T'ian Hong) са намерени най-много – пет различни вида. Според проф. *Лин Ин* (Lin Ying), притежателите на монетите са били приближени на императора чиновници, или членове на императорското семейство. Фактът, че тези монети са намерени в политическия център на Китай по това време показва, че византийските монети са навлезли във вътрешността на Китай от средата на VI в. до началото на VII в. и е възможно жителите на Руран или тюрките да са ги придобили като дарове от източноримските императори и после да са ги изпращали на китайските императори, за да покажат хегемонията на народите от степите в Евразия (Lin Ying, online).

2. Имитативни солиди, еднакви по тегло и яснота на образите, копиращи истинските, чиито прототипи могат да бъдат потвърдени;

Имитативните солиди се разделят по принцип на няколко групи. За едни от тях е прието да се смята, че са продукция на Аварския хаганат, а други са дело на вестготи и остготи. Монетите от имитативен тип, открити на територията на Китай, са най-многобройни и разнообразни. Първите находки били открити от Свен Хедин² (Sven Hedin) в *Хътиен* (Hetian, Hotan, Khotan) през 1986 година и Аурел Щайн³ (Aurel Stein) в гробището Астана (Astana Cemetery) в района на Турфан през 1915 година като били използвани с погребална цел (като *оболи* (oboli) в устите на мъртвите. Все още не е изяснен въпросът дали някои от откритите в Китай имитативни монети не са и тюркска продукция.

3. Оцветени в златисто монети (брактеати), изковани от много тънък лист, тегло по-малко от 2 грама, без функции на обменна единица (Вж. Обр. 3);

Фалшификатите от този вид датират от средата на VI век. Хедин (Sven Hedin) намира две монети в *Хътиен* (Hetian, Hotan, Khotan), а Щайн (Aurel Stein) – една в гробището Астана (сега в Британския музей). Повечето брактеати са открити в турфанските гробници в Синдзян и в гробището на семейство *Шъ* (Shi) в гр. *Гуюен* (Guyuan), провинция *Нинся* (Ningxia).

В периода 1982–1987 год. са открити 8 гробници, на около 5 км югозападно от гр. *Гуюен* (Guyuan), включително селата *Янфан* [Yangfang], *Сяомаджуан* (Xiaomazhuang) и *Уанлаоба* (Wanglaoba). Гробовете са датирани от 609 г. (петата година от периода *Дайе*⁴ (Daye) – дин. Суй (581–618 г.) до 678 г. (третата година от периода *Ифън* (Yifeng) – дин. Тан). Според надписите по възпоменателните плочи, пет от гробовете принадлежали на членове на семейство *Шъ* (Shi), чиито предци емигрирали в Китай от царство *Шъ* (Shi) или *Кушана* (Kushana) в Согдиана. Тези гробове са известни като единственото семейно гробище на согдийски потомци, открито на територията на Китай. Петте гроба принадлежали на:

1. Шъ Шъу (Shi Shewu) – висш офицер, който се сражавал заедно с император *Янди* (Yangdi) от дин. Суй; починал през 609 г. (петата година от периода *Дайе* (Daye) – дин. Суй); Вж. Обр. 2

2. Шъ Суойен (Shi Suoyan) – офицер от армията, който работил в съда като дворцова охрана на младини, а по-късно се върнал да служи в гр. *Юенджоу* (Yuanzhou) (сега гр. *Гуюен*). Починал през 656 г. (първата година от периода *Сиенчин* (Xianqing) – дин. Тан), а съпругата му през 661 год. (първата година от периода *Лушиуо* (Longshuo), три години по-късно били погребани заедно;

3. Шъ Къдан (Shi Kedan) – виден преводач в двореца; пенсиониран се на 84 год. възраст и починал в родния си град *Юенджоу* две години по-късно, през 669 г. (втората година от периода *Дзунджан* (Zongzhang) – дин. Тан);

4. Шъ Тиебан (Shi Tiebang) – починал на 44-годишна възраст през 666 г., (първата година от периода *Чиенфън* (Qianfeng) – дин. Тан);

5. Шъ Даодъ (Shi Daode) – починал през 678 г. (третата година от периода *Ифън* (Yifeng) – дин. Тан);

Шъ Тиебан и *Шъ Даодъ* имали сходни професии – първоначално дворцова охрана от по-нисък ранг, а по-късно офицери, управлявали армейските конюшни в *Юенджоу*. Надписите по надгробните плочи доказват, че семейство *Шъ* от *Гуюен* се състояло от два съребрени потомъка – *Шъ Шъу* и *Шъ Суойен*. Що се

отнася до родствената им връзка, *Шъ Къдан* и *Шъ Тиебан* са син и внук на *Шъ Шъу*, а *Шъ Даодъ* е племенник на *Шъ Суойен* (Luo Feng, 1996).

Предците на *Шъ Шъу* имигрирали в *Юенджоу* (Yuanzhou), сега *Гуюен*, през късната династия Северна Уей (Bei Wei) (386–534 г.), а тези на *Шъ Суойен* се преместили в гр. *Юенджоу* от *Дзиенкан* (Jiankang), сега гр. *Джанйе* (Zhangye) – провинция Гансу (Gansu) през 439 г. (петата година от периода *Таййен* (Taiyuan, династия Северна Уей). Що се отнася до поколението на *Шъ Тиебан* и *Шъ Даодъ* – вече били изминали повече от два века от заселването на предците им в *Гуюен*.

Членовете на семейство *Шъ* участвали във войната за обединение, започната от династията Тан, а по-късно станали местни чиновници. По това време в *Гуюен* нямало активно согдийско общество, понеже преместването на семейство *Шъ* в Китай не било част от колективното преселване на изток на групи согдийски търговци.

Една сасанидска сребърна монета е открита в гроба на *Шъ Шъу* (Shi Shewu), дин. Суй – най-ранният от петте гроба на семейство *Шъ* (Shi). В другите четири гроба (от династията Тан) са открити общо 4 златни монети: 1 фалшификат на сасанидска златна монета от гроба на *Шъ Тиебан* (Shi Tiebang), а останалите три – имитации на солиди (Luo Feng, 1996). През 1995 г. истинска златна монета била намерена в същата местност – в гроба на *Шъ Далуо* (Shi Daluo), датиращ от 658 г. Монетите били поставяни в устата на мъртвите или близо до главата им, като само по една златна монета била открита във всеки гроб, което означава, че монетите били преднамерено поставяни. Въпреки, че гробовете били ограбвани многократно, доста погребални предмети останали неоткрити от крадците, вероятно поради факта, че гробниците се състояли от дълги тунели и шахти като броят на шахтите варирал от 3 до 7, което вероятно нямало връзка със социалното положение на покойника.

Както вече споменах, повечето имитации на златни византийски монети на територията на днешен Китай, показват пряка и непряка връзка със согдийците. Освен в гореспоменатото гробище на семейство *Шъ* (Shi) в гр. *Гуюен* (Guyuan), фалшификат на солид бил открит и в гроба на *Анпу* (Anpu) и съпругата му край *Луоян* (Luoyang) през 1981 год. Прародител на *Анпу* бил висш чиновник от царство *Ан* (т.е. Бухара в южна Согдиана). Според проф. *Лин Ин*, гр. *Чаоян* (Chaoyang)⁵, където друг фалшив солид бил намерен, бил роден град на известните в китайската история согдийски въстаници *Ан Лушан* (An Lushan)⁶ и *Шъ Съмин* (Shi Siming)⁷.

През 1970 г. при съкровището *Хъдзяцуън* (Hejiacun) е намерен още един фалшив солид, заедно с много чуждестранни златни и сребърни монети в керамичен съд, най-вероятно собственост на *Ли Сиен* (Li Xian). Нито обаче истински солиди, нито техни фалшификати били открити сред многобройните златни и сребърни предмети в гробницата на *Ли Сиен* (Li Xian) (709 г.), което показва, че китайските аристократи нямали обичай да използват византийски имитации при погребалните практики, въпреки че разполагали с такива монети. Това заключение може да бъде потвърдено и от местоположението на откритите сасанидски монети в китайски и согдийски гробници от един и същи период. При

гроба на *Шъ Шъу* (Shi Shewu) (д. 609 г.), сасанидска драхма била открита до главата на починалия, а в гроба на *Ли Джинсюн* (Li Jingxun) (д. 608 г.), член на императорското семейство, сасанидската монета била поставена в малък меден съд, заедно със скъпоценности от ахат и кехлибар (Xia Nai, 1974).

На 350 метра от гробището на *Шъ* (Shi) край *Гуюен* (Guyuan) е намерен още един гроб – този на *Лян Юенджън* (Liang Yuanzhen), датиращ от 699 г. Погребаният също бил от местен знатен род, но в гроба му са открити само 104 разновидности на *кайюен тунбао* (Kaiyuan tongbao) – китайски медни монети в обращение по това време. Тези монети били разхвърляни под ковчегата на *Лян* (Liang Yuanzhen), което показва, че китайският елит не използвал чуждестранни златни и сребърни монети като лични погребални вещи, а точно обратното. Можем със сигурност да направим извод, че този обичай в Китай е свързан със согдийските потомци.

В по-ранните периоди, като при династиите Северна Джоу и Суй, някои членове на императорското семейство и висши чиновници използвали златни византийски монети като погребални предмети, но те били изключително и само оригинални солиди, без сасанидски сребърни монети (Lin Ying, *The Gold Coins of Khagan*).

Повечето от погребаните са имали близка връзка със согдийците – някои от гробовете се предполага да са на техни наследници, а някои от монетите са намерени на места в Китай, където согдийските общества процъфтявали. Смята се, че през VII в. согдийците⁸ започнали да научават много за Византийската империя и вероятно започнали да имитират византийските монети с декоративна и погребална цел.

Археологическите сведения от територията на древна Согдиана доказват съществуващата там практика за погребване с византийска монета по това време. Голям брой оригинални и имитативни солиди били намерени в гробове, датиращи от VI до VIII век.

Според каталога, изготвен от д-р А. Неймарк (Naumark), 3 от общо 41 оригинални и фалшиви византийски монети могат да се разграничат като погребални монети, поставяни до тялото на покойника. Две от тях (#8 и #14) били открити в или близо до костниците, а третата (#16) под ръката на погребания (Lin Ying, *Sogdians and Imitations of Byzantine Gold Coins*).

Връщайки се отново към откритите монети в Китай, трябва да обърнем внимание на времето на поява на фалшивите византийски монети – VII в. Проф. *Лин Ин* в една от своите статии по въпроса за фалшификатите на византийски монети в Китай и връзката им със согдийците, поставя два основни въпроса: 1. с каква цел согдийците в Китай избирали точно тези монети и ги използвали в погребалните си практики и 2. защо появата на тези монети е точно по времето на ранна династия Тан, т.е VII в. Тя предполага, че согдийците използвали монетите по много по-различен начин, за разлика от китайското земеделско общество. През VII в. процъфтява както китайската, така и согдийската култура, познанията им за Византия се увеличавали и те започнали да се възхищават на

великата Византийска империя, което вероятно довело до репродукцията на златните солиди, вместо на сасанидските сребърни монети с декоративна и погребална цел. Проф. *Лин Ин* прави иконографски анализ на монетите и доказва, че имитациите на солиди, открити в Централната част на Китай имат същите прототипи като фалшификатите на територията на Согдиана. Съдейки по чиновническите титли и социалното положение на *Шъ Суоijen* и *Шъ Шъу* (и двамата от еднакъв ранг – чиновници четвърти клас), тя поставя въпроса защо в гроба на *Шъ Шъу* (късна Суй) има само една сасанидска сребърна монета, а в гроба на *Шъ Суоijen*, погребан половин век по-късно (династия Тан) се появяват фалшиви солиди. Вероятният отговор според нея е, че може би истинските солиди – ценни дипломатически дарове, не достигали в ръцете на чиновници от среден ранг. Така, при гроба на *Шъ Шъу* е нямало начин да се използва византийска монета и са я заменили със сребърна сасанидска. По-късно, при ранна династия Тан, фалшификатите започнали да се появяват в *Гюен* и останалите членове на семейство *Шъ* били погребани с такива.

Разкопките показват, че *Хароновият обол* била доста продължителна практика в Согдиана и явно е навлязла в Китай. При сравнение на погребалните обичаи в Танските гробове в Турфан (Синдзян (Xinjiang), където културата на Средна Азия имала доста голямо влияние, с тези от столицата *Сиан* (Xi'an) в централен Китай, можем да забележим, че по-голямата част от монетите в *Сиан* са *кайюен тунбао* (Kaiyuan tongbao), разпръсквани по дъното на ковчега, а тези от Турфан съдържали както китайски медни монети, така също и персийски сребърни и византийски златни. “Западните” монети били често откривани в устата на покойниците.

Чрез изследване на откритите литературни произведения и археологически данни, тя доказва, че согдийците оставили не само фалшификати на византийски монети в Китай, но и създали въображаемия образ на византийския василевс в Танската литература (Lin Ying, *Sogdians and Imitations of Byzantine Gold Coins*).

В северната част на ковчега на *Шъ Къдан* били открити 9 медни монети в обращение тогава, 6 били намерени в източната част на гроба на *Шъ Тиебан*, а 5 – западно от гроба на *Шъ Даодъ*. Със сигурност можем да заключим, че семейство *Шъ* е възприело от китайската традиция – разпръскване на монети в ковчега и погребалното помещение, но местоположението на медните монети показва, че не те били избирани за обичая оболос, тъй като *кайюен тунбао* (Kaiyuan tongbao) не били смятани за съкровище и ценна валута от согдийците.

И тъй като семейство *Шъ* не е имало връзка с по-големи согдийски общества, можем да заключим, че е било доста повлияно от китайската култура, но въпреки всичко откритите западни и китайски монети в гробовете им показват, че согдийската традиция все още била част от тях.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Lin, Ying.** “Jinqian zhiLú – cong Junshitandingpu dao Chang’an” [Solidus: From Constantinople to Chang’an], изд. Женмин Мейшу (Renmin Meishu Chubanshi), Пекин (Beijing), 2004.
2. **Lin, Ying.** The Gold coins of Khagan: Western Turks and the Eastwards Diffusion of Solidus.
3. **Lin, Ying.** Solidi in China and Monetary Culture along the Silk Road, online, http://www.silk-road.com/newsletter/vol3num2/4_ying.php
4. **Lin, Ying.** Western Turks and Byzantine gold coins in China, online www.transoxiana.org/0106/lin-ying_turks_solidus.html
5. **Lin, Ying.** Sogdians and Imitations of Byzantine Gold Coin Unearthed in the Heartland of China, online www.transoxiana.org/Eran/Articles/lin_ying.html
6. **Luo Feng.** “Guyuan nanjiao Sui-Tang mudì”, изд. Уъну (Wenwu Chubanshi); Пекин (Beijing), 1996.
7. **The History and Civilization of China.** съставители Джан Инпин (Zhang Yingpin) и Фан Уей (Fan Wei), изд. Джуян уънсиен, Пекин, 2003: 92–107
8. **Xia, Nai.** “Zongsu Zhongguo chutu de Bosi Sashan yinbi”. Kaogu xuebao, Jan. 1974, Table 1, 14.
9. **Бакалов, Георги.** Византия — лекционен курс. УИ “Св. Климент Охридски”, София, 2006.
10. **Димитров, Димитър.** Гъмните векове на Византия (културно-исторически очерци). Фабер, Велико Търново, 2005.

БЕЛЕЖКИ

¹ Монети с изображение само на аверса, а на реверса е в негатив.

² Свен Хедин (1865–1952) – шведски изследовател, писател и географ, ръководител на четири експедиции в Централна Азия в периода 1893–1935 и направил велики открития на територията на Китай. (Lost and found in Lop Nor).

³ Аурел Щайн (1862–1943) – роден в Будапеща в семейство на евреи и получил английско поданство през 1904 г., както и титлата “Сър” по-късно, заради заслугите му в археологията и блестящите научни изследвания. Вдъхновен от походите на Александър Велики, Марко Поло и китайския пътешественик *Сюан Дзан* (Xuan Zang), той предприема 4 велики пътешествия по Пътя на коприната, правейки грандиозни археологически открития и изследвайки връзките между Изтока и Запада. (Whitfield, S.)

⁴ Към родовото си име, императорите прибавяли и номерация на годината (*ниенхао* (nianhao)) от периода като девиз на своето управление.

⁵ гр. *Чаоян* (Chaoyang) – по времето на дин. Тан – гр. *Инджоу* (Yingzhou) или *Пинлу* (Pinglu).

⁶ *Ан Лушан* (An Lushan) – управител/губернатор на три града: *Пинлу* (Pinglu) – сега гр. *Чаоян*, *Фанян* (Fangyang) – сега Пекин и *Хъдун* (Hedong) – сега гр. *Тайюан* (Taiyuan). По-известен с връзката си с императорската наложница *Ян Гуйфей* (Yang Guifei) – една от най-романтичните и тъжни любовни истории в китайската литература.

⁷ Въстание, известно като “Въстанието на *Ан и Шъ*”, избухнало през 755 год. и потушено от Танската армия през 763 г.

⁸ Согдиана (Sogdiana) – исторически регион в Централна Азия, днес на територията на Южен Узбекистан и Западен Таджикистан, език – от иранската група.

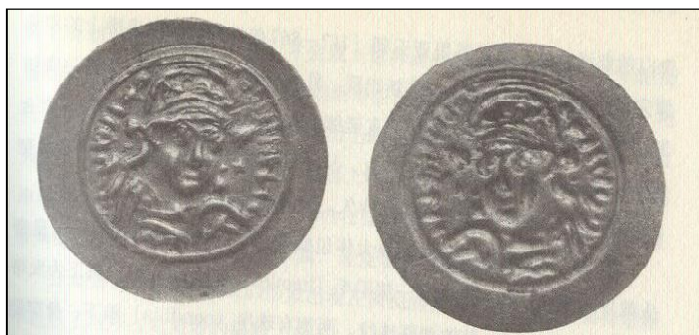
Обр. 1 – съвременна карта на провинциите в Китай

Обр. 2 – Шъ Шъу

Обр. 3 – златен брактеат (имитация на византийски солид), открит в гроб на *Шъ Суойен* (Shi Suoyan), близо до гр. *Гуюен* (Guyuan); фотограф *Луо Фън* (Luo Feng)

Обр. 4 – фалшив солид от гроба на *Шъ Къдан* (Shi Kedan)

Обр. 5 – фалшив солид от гроба на *Шъ Даодъ* (Shi Daode)